

FABRA O EL FILÒLEG DIVULGATIU VIA *LA PUBLICITAT*: LES «CONVERSES FILOLÒGIQUES»

JOSEP MURGADES¹
Universitat de Barcelona

Article lliurat el 2 de febrer de 2018. Acceptat el 22 d'abril de 2018

*Nosaltres, ben mirat, no som més que paraules,
ordenades, si voleu, amb activa arquitectura
contra el vent i la llum,
contra els cataclismes,
en fi, contra els fenòmens externs
i les internes rutes angoixoses.*

Miquel MARTÍ I POL (1989: 51)

RESUM

L'article tracta sobre la col·laboració de Pompeu Fabra al diari *La Publicitat* des de 1919 fins a 1930. El filòleg català va publicar centenars d'articles sobre llengua catalana, un fet innovador en tractar-se d'un diari amb el propòsit de divulgar entre el gran públic la gramàtica i l'escriptura del català, encara deficient. «Converses filològiques», la secció de Fabra al diari, esdevingué un referent per a milers de catalans i tingué continuïtat àdhuc a l'exili francès de Fabra, al diari *La Humanitat*.

PARAULES CLAU

Pompeu Fabra, *Converses filològiques*, llengua catalana, divulgació, aprenentatge.

1. E-mail: murgades@gmail.com

Fabra or the educational philologist through *La Publicitat*: «Converses filològiques»

ABSTRACT

This article deals with the work by Pompeu Fabra published in the newspaper *La Publicitat* from 1919 to 1930. The Catalan philologist wrote hundreds of articles on the Catalan language, an innovative project undertaken by the newspaper as part of its goal to raise awareness of Catalan grammar and writing among the general public, who had a poor grasp of these areas at the time. Fabra's section in the newspaper, called "Converses filològiques" (Philological conversations), became a point of reference for thousands of Catalans and even continued while Fabra was in exile in France, in the newspaper *La Humanitat*.

KEYWORDS

Pompeu Fabra, *Converses filològiques*, Catalan language, dissemination, learning.

FABRA, ARTICULISTA A *LA PUBLICIDAD* I A *LA PUBLICITAT*

No sé —ni tampoc sé si es pot fer per manera de saber-ho— com és exactament que Fabra va aterrar el 1919 a *La Publicidad*. Es podria especular si va ser a través de Rovira i Virgili, que hi col·laborava ja des de 1916. I que el 17 de novembre d'aquell 1919, és a dir, just el dia abans d'estrenar-s'hi Fabra, hi publicava un article no pas de caire preferentment sociopolític, com era habitual en ell, sinó un de titulat «D'En Pers i Ramona a En Pompeu Fabra». En ell, després de reconèixer els mèrits capdavaners de la *Gramàtica catalana-castellana* (1847) d'aquell, proclamava com tanmateix aquest «ha fet progressar el nostre llenguatge literari deu vegades més del que havia progressat en els primers cinquanta anys de la renaixença patriòtica, i ens ha donat gramàtiques (catalana, castellana, francesa) que estan científicament a l'altura de les millors obres estrangeres similars» (Rovira, 1919). Un text aquest, doncs, susceptible de ser entès amb valor tant de presentació com d'invitació a l'imminent col·laborador.

El qual, l'endemà, el 18 de novembre de 1919, encetaria, en l'edició vespertina del diari, una secció que, ja a partir del seu tercer lliurament, el del

dia 20, aniria encapçalada per la rúbrica «Converses filològiques». I sota la qual, amb interrupcions (durant tot l'any 1921 i fins al 21 d'octubre de 1922, i entre el 26 d'agost de 1927 i el 19 de gener de 1928), perduraria fins al 12 de juliol de 1928. Fins a conformar el conjunt de textos que, a Fabra (2010 [a partir d'ara, les referències bibliogràfiques de Fabra apareixen sense indicació del seu nom]), corresponen a les «Converses numerades» de l'1 a la 840.

Dels disset escrits apareguts —sempre a *La Publicitat*— amb posterioritat a aquesta data, entre el 16 de maig de 1929 i el 13 de febrer de 1930, només el primer d'ells (2010: 874; 890-891 [a partir d'ara, la xifra següent a la data, després dels dos punts, remet al número de la CF; i la que el segueix, després del punt i coma, al número de pàgina, sempre en l'edició feta servir d'*Obres completes*]) ho fóra igualment sota la denominació habitual de «Converses filològiques», havent-ho estat els restants sota la de «Pràctiques de gramàtica» (2010: 875-878; 891-895), la de «Pràctiques de gramàtica. Qüestions lingüístiques» el següent (2010: 879; 895-896) i, només la de «Qüestions lingüístiques», els altres (2010: 880-889 i 891; 896-906 i 912-913) (Rafel, 2010: 91).

Tots aquests escrits, així com els que cabria considerar-ne precedents, genèricament intitulats «Converses filològiques», és a dir, els vint-i-set apareguts a *El Poble Català* els anys 1905, 1907, 1908 i 1913, sota l'epígraf de «Qüestions gramaticals», tret dels de 1905 (2010: 841-864 i 870-872; 805-876 i 882-888), i també els vint-i-tres que, ja a l'exili, entre 1945 i 1947, els prossegueixen a *La Humanitat*, altre cop sota la mateixa rúbrica de «Converses filològiques» (2010: 893-915; 915-947), tots plegats es poden perfectament adscriure al gènere aquest efectivament anomenat —i plausiblement *anomenable*, segons veurem més endavant— «Converses filològiques». D'on prové que, en l'edició d'obres completes, hagin estat inclosos en el corresponent volum, el 7, destinat a l'efecte (2010).

Ara: sense moure'ns de *La Publicitat*, que és, com a rotatiu diari, el motiu central que aquí ens ocupa, val a dir que Fabra, per bé que en molta menor proporció, va també intervenir en algunes altres avinenteses.

Deixem de banda aquelles en què ho fa en tant que conferenciant reportat a les pàgines del diari —i de què es dona oportuna constància en l'apartat I 4.3 de Fabra (2013: 323-431). I fem només breu esment de dues seccions de què va donar oportuna primera notícia Murgades (2008).

Constituïda la primera per un conjunt de vint-i-quatre «Observacions» fabrianes, aparegudes entre el 18 d'agost de 1928 i el 27 de gener de 1929

(recollides ara dins Fabra 2013: 31; 206-240), i adreçades a comentar les incorreccions de tantes altres redaccions de sengles autors que havien respost a la crida feta pel diari el 10 de juliol de 1928 sota el lema «No us ha passat mai res que valgui la pena d'ésser escrit? Sabríeu escriure-ho? Voleu provar-ho?».

I, la segona, per nou textos també de Fabra, publicats entre el 10 de febrer i el 31 de març de 1929, i destinats igualment al comentari crític de les faltes que, en un text deliberadament farcit d'aquestes, hi haurien detectat, o no, els participants. Més un altre text, de 7 d'abril de 1929, en què Fabra fa balanç de tot plegat i proclama qui d'entre aquests n'hauria estat el «guanyador», un llavors jove i encara desconegut Eduard Artells.

I al qual text segueix encara un escrit, desdoblant en dos lliuraments, de 14 i 21 d'abril de 1929 (reproduït a 2013: 032; 240-242), amb valor de síntesi valorativa de la tal sèrie —la publicació íntegra de la qual, en l'edició d'*Obres completes*, va ser desestimada pel caràcter de mer exercici escolar que revesteixen els materials susdits.

Tot comptat i debatut, doncs, i tornant ja al corpus central integrat pròpiament per les *Converses filològiques*, són, en nombre pràcticament rodó, nou centenars de documents els vehiculats per Fabra a través de *La Publicidad* / *La Publicitat*, al llarg de gairebé una dotzena d'anys (1919-1930).

Una plataforma, aquesta, cent per cent acordada amb els supòsits de difusió per excel·lència de la Galàxia Gutenberg encara, és a dir, amb els propis de la premsa escrita.

A recordar per cert, en aquest sentit, que, si conveníem a situar l'inici de l'anomenada Galàxia McLuhan en l'adveniment de la ràdio, aquesta no arriba a Catalunya, i de retruc a Espanya, fins al novembre de 1924, i que la seva propagació en els anys immediatament posteriors és gradual, no pas encara del tot massiva. El coneixement, doncs, de la mena que sigui, és encara llavors, oralitat a banda, de transmissió eminentment escrita.

Les col·laboracions de Fabra al diari en qüestió es converteixen així, pel mitjà on apareixen, i per l'època en què ho fan, en un cas tan insòlit com singular de teorització lingüística no precisament *ad usum delphini*, ans més aviat *ad usum multitudinis*, gràcies al gutenberguia suport escrit difós no via llibre, sinó via diari.

L'ARTICULISME PERIODÍSTIC DE FABRA

Ja el mateix títol escollit, «Converses filològiques», és indicatiu d'aquesta voluntat divulgadora.

Un sintagma nominal l'element adjectiu del qual —«filològiques»— traeix el prestigi que havia adquirit, tot al llarg del segle XIX i ben bé encara fins a començaments del XX, el terme i el concepte de filologia, prou més habitual i popular llavors que el de gramàtica o, no cal dir, que el mateix de lingüística.

Filologia, doncs. Definida en primera accepció per Fabra, al seu diccionari (1932; 2007: 1024), en tant que «ciència que estudia les llengües com a òrgans de la vida intel·lectual dels pobles»; en una significació prou més àmplia que l'adduïda en segona accepció, més restringida als especialistes, en tant que «estudi científic del llenguatge, ciència lingüística».

I un sintagma, a més, en què l'element substantiu —«converses»— remet inequívocament, sempre segons Fabra al seu diccionari (1932; 2007: 653), a l'acció d'entretenir-se enraonant dues o més persones». És a dir, a un tipus de discurs més propi d'allò col·loquial que no pas dels registres formals i més o menys tècnics. El qual pot fer pensar en les *Tischreden*, o també *Tischgespräche*, en què, quatre segles abans, havia anat desgranant la seva doctrina Martí Luter. Com així mateix pot ser igualment associat, el terme i el concepte de «conversa», amb allò que, ponderativament, s'entén en francès per *causerie* o, depenent del grau de vehemència prodigat, per *plaidoyer*.

Jordi Ginebra, altrament, ha detectat, en un text de Rovira i Virgili de 1913, en debat públic amb Gabriel Alomar, l'ús d'aquesta expressió de «conversa filològica», d'on infereix, versemblantment, que «potser aquí hi ha l'origen del títol de la que després havia de ser la famosa secció periodística de Fabra i, per tant —i encara que sigui anecdòtic— potser haurem d'atribuir a Rovira i Virgili la idea del títol de la secció periodística de Fabra» (Ginebra 2001: 208-209) [dec aquesta referència a l'amable informació del per a mi ignot primer avaluador extern del present article].

RECEPCIÓ DE LES «CONVERSES FILOLÒGIQUES» ENTRE EL PÚBLIC LECTOR

Testimoni en rigorosa coetaneïtat d'aquesta *labor in fieri* de Fabra que eren les CF, el trobem en Joaquim Ventalló (1925), quan manifesta que «aquest ensenyament que periòdicament dona el nostre filòleg per excel·lència, l'il·lustre president de l'Ateneu barceloní, convindria que si avui té una massa de cinquanta mil lectors, ens esforcéssim perquè demà en tingués cent mil. És una tasca a fer. Hi ha molta gent de 30 i de 40 anys a la qual se'ls faria molt costa amunt d'agafar una gramàtica i posar-se a aprendre-la. Les “converses filològiques”, curtes i precises, són en canvi mengívoles [...] Un hom que llegeix per petites entregues, que és com es donen, aquests coneixements lingüístics, ja no oblida mai més l'observació, i de mica en mica va perfeccionant-se» [dec igualment aquesta referència a l'amable informació del per a mi ignot primer avaluador extern del present article].

Des de la retrospectiva estant, tres testimonis corroboratius d'aquest caràcter assequible de les CF són Domènec Guansé (1964), Josep Maria Capdevila i Xavier Benguerel (dins Mir: 1998).

Guansé, un dels diguem-ne primers biògrafs de Fabra, si no ja en la seva primera aportació en un tal sentit ([1934]), sí que, almenys en la segona (1964, 48), prou va deixar constància de l'impacte produït per les «Converses filològiques» de Fabra a *La Publi*:

Més important que la tasca pedagògica va ser la publicació a *La Publicitat* de les famoses «Converses filològiques». En cada «Conversa» Fabra plantejava una qüestió sintàctica o morfològica, la girava del dret i del revés i n'oferia, en forma clara i precisa, la solució. Tot amb tanta concisió que no arribava a ocupar un quart de columna. Semblava una manera de fer, a més de lògica, natural i senzilla, i, després, ningú no ha aconseguit imitar-ho. Era fascinant. Mai cap secció periodística a Barcelona no havia tingut tants lectors apassionats. Molts retallaven les «Converses» per rellegir-les i per consultar-les davant d'alguna dificultat.

(En suport d'aquesta última afirmació de Guansé, vegeu Fabra: 2005-2006).

Capdevila i Benguerel van pronunciar-se, en termes anàlegs, en l'aplec de testimoniatges que Jordi Mir (1998) va recollir entre gent que havia conegut personalment Fabra.

El primer dels al·ludits ho fa establint un llampanat paral·lelisme: «[...] Fabra solia fer com alguns savis anglesos que, tot i que cultivin la ciència més abstrusa, davallen a conversar amb lectors de tota mena [...] També Fabra davallava dels abruptes estudis de la filologia per escriure les planeres “Converses filològiques”» (Josep Maria Capdevila, dins Mir, 1998: 66).

El segon, tot parlant de la seva coneixença primera amb Fabra, merament visual, en el transport públic on solien coincidir, i on aquest departia animadament amb conductor i passatgers, afirma que «tinc una mica la sensació que les seves “Converses filològiques” es van iniciar embrionàriament en aquell tramvia» (Xavier Benguerel, dins Mir, 1998: 174).

No cal moure's, però, del mateix text de les CF per heure testimoni, en sincrònica coetaneïtat, de com la nova secció oberta per Fabra a *La Publicidad*, atès aquest seu caire «conversacional», ben aviat va beneficiar-se del favor del públic. Al capdavant, segons oportuna remarca de Casasús (1993: 281), «en triar el mot “converses” [...] Fabra manifestava implícitament el propòsit de mantenir un lligam directe, amical i amè amb els lectors».

Així, doncs, a la CF de 30 d'agost de 1920, quan encara no fa l'any d'haver estat iniciades, llegim: «Sovint rebem cartes de lectors que ens demanen un aclariment, ens donen un suggeriment o ens fan una objecció, als quals no podem respondre particularment ignorant llur adreça. Quan creurem que la resposta a alguna d'aquestes cartes pugui oferir algun interès a la majoria dels llegidors d'aquestes converses, la donarem des d'aquestes columnes, establint, així, una correspondència amb els nostres lectors, els dubtes dels quals ens serà plaent d'esclarir en tant que ens serà possible d'abastar-hi» (2010: 194; 315).

A la recepció entusiasta segueix, doncs, la interactivitat com a resposta. La «correspondència», com en diu Fabra. I que ara, al compàs de l'actual colonització idiomàtica, anomenaríem *feed-back*. Un de ben positiu, per cert.

Heu-ne aquí algunes manifestacions explícites: «Entre les moltes cartes que rebem fent-nos consultes gramaticals (les quals, si no les volem deixar incontestades, ens obligaran a substituir en part aquestes converses per una “correspondència filològica”»)» (2010: 768; 751). «Sovint des d'aquestes planes responem a preguntes que sobre qüestions de llenguatge ens són adreçades pels lectors de *LA PUBLICITAT*. Moltes preguntes, però, són sobre punts ja tractats extensament en aquesta secció del diari [...] Això ens decideix a reemplaçar de tant en tant la conversa habitual per una llista de respostes breus a un cert nombre de preguntes, una mena de “correspondència”» (2010: 773; 755). I així

segueix a les CF següents (2010: 776, 777, 778, 789-798, 802-803, 805; 758, 758-759, 759, 767-773, 774-776, 777, respectivament).

Constatació d'aquesta receptivitat, així com dels variats temes que s'hi plantegen, és també la següent: «Des que havem reprès en *LA PUBLICITAT* catalana les nostres converses filològiques, havem rebut nombroses cartes, adés demanant-nos aclariments sobre algunes de les qüestions tractades per nosaltres, adés denunciant-nos faltes de gramàtica o de lèxic en què ha incorregut aquest o aquell escriptor, adés demanant-nos o suggerint-nos la solució d'algun dels múltiples problemes a resoldre en l'obra de depuració i fixació del català literari» (2010: 315; 411).

I això continuarà així fins al punt que, segons llegim en una CF de dos anys després, «Rebent-se cada dia a *LA PUBLICITAT*, amb destinació a la secció “El lector diu”, comunicacions sobre qüestions lingüístiques (sobre quin hauria d'ésser el substitut de *taquilla*, se n'han rebut deu o dotze), la direcció ha decidit no donar acolliment en la dita secció a aquesta classe de comunicacions, en què sovint són tractades qüestions delicadíssimes sobre les quals és certament perillós que cadascú hi vulgui dir *la seva*, sense cap control ni comentari [...] Les comunicacions sobre qüestions lingüístiques no apareixeran, doncs, d'ací endavant, dins la secció “El lector diu”, sinó que, quan tindran algun interès, seran extractades i comentades en les “Converses filològiques”» (2010: 643; 653-654).

Dubtes de tipus ortogràfic: «Ens demanava l'altre dia un lector de *LA PUBLICITAT* que donéssim en aquesta secció les regles que presideixen l'ús de la dièresi» (2010: 351; 439); lèxic: sobre la bondat, o no, del terme *foneria* en lloc de *fundició* (2010: 656 i 667; 664-665 i 673); semàntic: sobre el significat d'*adés* (2010: 396; 470-471), o sobre el de *fretura*: «Avui se'ns queixa un lector de *LA PUBLICITAT* de l'ús que àdhuc algun bon escriptor fa del mot significant *desig...*» (2010: 713; 710-711), o sobre el de *ser i estar* (2010: 473; 527); sintàctic: sobre la construcció *de què* en lloc de *que* (2010: 326; 421); onomàstic: «*Anfós* o *Alfons*? [...] em preguntava fa dies un lector d'aquestes converses» (2010: 495; 542); de convenció gràfica: sobre la correcta abreviació del nom *Lluís*, *L* o *Ll* (2010: 722; 717-718); d'adaptació, o no, de topònims estrangers (2010: 839-840; 803-804).

Dubtes i qüestions i remarques que s'acumulen en aquesta mena de consultori, certament interactiu, en què, a través de l'altaveu constituït per *La Publicitat*, havia derivat en bona mesura la columna de Fabra.

Un consultori a què tant podien recórrer bé gent de lletres, com ara el seu antic amic dels temps de *L'Avenç* Casas-Carbó (2010: 639; 650-651), o com Ferran Soldevila: «Amb gust interrompem, per un dia, les nostres vacances per contestar a les tres preguntes que ens fa el nostre car amic Ferran Soldevila» (2010: 811; 780-781); bé empreses editores («[...] els editors de *Els nostres Clàssics* ens han demanat que dediquéssim algunes converses a exposar [...] la morfologia i la sintaxi antigues en tot allò que difereixen notablement de les actuals» (2010: 600; 621); bé semblantment ignots corresponsals al·ludits només per les inicials (2010: 648; 658) o, més simplement, per llur ofici: «uns mercers» (2010: 885; 902).

I si amb tot això no n'hi hagués prou, Fabra es nodria, posat com estava a bastir la seva proposta referencial per a la llengua, de la premsa i, en primordial instància, de la mateixa *Publicitat*, com a font documental a l'hora de denunciar tota mena d'infraccions a la norma establerta o en vies de ser-ho.

En foren uns pocs exemples d'entre els nombrosos registrats: *acreixentar* (2010: 293, p. 395); *cel-lebració*, *el-laboració* (2010: 449; 510); *doncs* causal (2010: 383 i 758; 461-462 i 743-744); un *el* què resultant de la combinació de l'article neutre usat com a antecedent i del relatiu *que* (2010: 647; 657-658); el gerundi abusiú (2010: 704 i 724; 705 i 719), etc.

SUPÒSITS PROGRAMÀTICS DE LES CF: EL CATALÀ COM A LLENGUA SINGULAR I ESPECÍFICA ENFRONT DEL CASTELLÀ; IMPERATIU D'EVITAR-NE LA SUBSUMPCIÓ DINS D'AQUEST; PROCEDIMENTS PER ACONSEGUIR-HO

La Publicitat, d'aquesta manera, esdevé per a Fabra ara així com el banc de proves i la plataforma des d'on, a la seva condició primigènia de lingüista descriptiu —fins a 1912, any de publicació de la seva *Gramàtica de la llengua catalana*— i a la seva subsegüent condició de gramàtic prescriptiu —a partir de 1913, any de la promulgació de les *Normes ortogràfiques*—, afegeix en aquell nou medi i mitjà la condició que bé podríem qualificar de filòleg divulgatiu.

En efecte, alguns dels grans punts crucials per què s'ha anat guiant Fabra ja de bon antuvi en la seva tasca codificadora, troben ara, a través de les CF, explicació i raonament, a propòsit d'exemples concrets, pouats la major part de vegades de la realitat present, oral i escrita i, doncs, sempre fluctuant, de l'idioma.

Són llavors supòsits cabdals del seu procedir, d'una banda, la consciència fonamentada de la identitat específica de la llengua catalana enfront de l'espanyola. I, d'altra banda, i conseqüentment, la voluntat programàtica de capgirar la deriva despersonalitzadora d'aquella envers aquesta.

Així ho manifesta en la primera d'unes quantes CF (2010: 142-180; 271-304) orientades a «assenyalar algunes de les diferències essencials que separen la nostra llengua de la llengua espanyola», essent això així perquè «nosaltres no ens podem conformar amb les deformacions de tota llei que la nostra llengua ha sofert sota la influència castellana i les havem de combatre a ultrança; però, encara que aquelles persistissin, el català estaria lluny d'ésser respecte al castellà el que és l'andalús o el mateix bable. No és un de tants *dialectes espanyols*, com alguns pretenen, sinó una llengua perfectament distinta de la castellana» (2010: 142; 271).

De fet, era el que ja havia expressat, en terminologia de l'època, només posar-se a escriure les CF a *La Publicidad*: «L'obra de redreçament del català literari és sobretot una obra de descastellanització» (2010: 1; 137). Objectiu per al qual, primerament, calia remetre's «en la majoria dels casos [a] la llengua antiga [,] que ens dona el mot o el gir amb què cal reemplaçar el mot o el gir castellà» (*ibidem*).

Transdiacronització, doncs, podríem assajar de dir amb una parauleta més imaginable als nostres dies. Il·lustrable amb recuperacions del tipus «la qual cosa» (2010: 39; 174-175); «en esguard» (2010: 103; 236-237); «blasmar» (2010: 395; 469-470); «endurar» (2010: 765; 748-749).

Cosa que no vol dir que no s'estigués Fabra alhora d'advertir dels riscos d'aquest procediment: «S'ha d'anar molt amb compte en l'adopció de nous arcaïsmes [...] no anar a la babalà en l'adopció d'arcaïsmes» (2010: 880; 896-897); «avui ja estem lluny de creure que tot arcaïsmes, pel sol fet d'ésser un arcaïsmes, és admissible» (2010: 888; 905).

L'altre gran recurs, per continuar-ho formulant amb un altre possible encuny terminològic, fóra el de la *transdiatopització*: «Per remeiar els castellanismes no cal recórrer exclusivament a l'arcaïsmes. Les aportacions dialectals ens forneixen materials preciosos per a refer el lèxic de la llengua literària» (2010, 24; 159); «a Blanes, per exemple, *emprar* vol dir clarament *fer servir*» (2010: 86; 221); «la llengua literària accepta avui el mot dialectal *faisó*, sinònim de *manera*» (2010: 458; 516).

I tot advertint igualment contra els excessos en l'explotació del tal recurs: «Molt deu indubtablement la llengua literària actual a les aportacions dels

dialectes, i més encara potser a les de la llengua antiga; però portats per un afany de depuració ultrançat, no hem pas d'acollir sense examen tots els mots i girs que trobem en aquells i en aquesta; els materials que ens ofereixen han d'ésser sotmesos a una tria» (2010: 879; 895).

Sortia al pas així també, Fabra, del retret, insidiós llavors si fa no com ara, que «aquí ens dedicàvem a inventar paraules», pronunciat en boca tant de periodistes catalans com castellans, tots «indignats contra les *invencions* dels escriptors actuals» (2010: 15; 149-150).

La documentació antiga i dialectal aportada per Fabra en suport de les seves propostes (degudament referenciada i anotada per cert en l'actual edició de Fabra, 2010) venia llavors a desmuntar així les pretensions de qui, bé per alienació idiomàtica, bé per hostilitat glotòfaga, feien per impugnar la pertinència de la normativització per ell encapçalada.

LES CF COM A RESSEGUIMENT I DENÚNCIA D'INTERFERÈNCIES. A PROPÒSIT DE DUES SEVES MANIFESTACIONS: LA INTERPOSICIÓ I EL CALC

El resseguiment de tots els castellanismes inventariats per Fabra a les seves CF donaria per dreçar una tipificació pràcticament exhaustiva del fenomen que després hem designat amb el nom d'interferència lingüística.

Valgui ara i aquí, però, *pro more brevitate*, centrar l'atenció sobre només dues de les seves manifestacions més poc vistoses, però no per això menys flagrants i, doncs, majorment deturpadores de la genuïtat consubstancial, o aspirable, amb, i en, la llengua en vies de codificació.

N'és l'una la que avui solem entendre sota el concepte d'interposició. Consistent a interrelacionar-se sempre la llengua subordinada amb la realitat lingüística i conceptual exterior a través tan sols de la mediació deformadora exercida per la llengua dominant.

I de la qual són mostres degudament denunciades per Fabra la incorporació defectuosa de cultismes, ja bé sigui per una grafia impròpia: *trapeci* en lloc de *trapezi* (2010: 77; 212), ja bé sigui per elisió consonàntica: *olfat* en lloc d'*olfacte* (2010: 3; 139), ja bé sigui per metàtesis accentuals forçades: *atmòsfera* en lloc d'*atmosfera* (2010: 134; 264-265).

Tot acompanyat de la irrefutable reglamentació teòrica oportuna: «Quan tractem, doncs, de donar forma catalana a un llatanisme o hel·lenisme que ens

ve del castellà, ens cal tenir sempre en compte el mot original: altrament ens exposem a adoptar formes errònies que traeixen un manlleu castellà» (2010: 3; 139-140).

A remarcar, semblantment, com la transcripció de mots al·loglots amb grafies espúries: *sha* en comptes de *xa* (2010: 184 i 635; 306-307 i 647), *sherif* en comptes de *xerif* (2010: 636; 647-648), s'inscriuria llavors en una dinàmica d'alienació semblant.

N'és l'altra, de manifestació subreptícia de la interferència, la denominada, en alemany, *Lehnübersetzung*, o, en pla, traducció calcada. I de la qual ens ofereix una exposició paradigmàtica la desenvolupada a la CF 646: «No ens oposem pas a l'admissió del mot *aliè* [...] irreprotxable; però ja no és irreprotxable d'usar-lo sistemàticament com a traducció d'*ajeno*. Arraconem, així, una munió d'expressions tals com *els béns d'altri* [...] Bo que acceptem *aliè*, però a condició que amb ell no matem aquelles expressions catalanes que ja ens permetien de no sentir la falta d'un mot exactament equivalent a *ajeno*. Si sempre que els espanyols diuen *ajeno*, diem nosaltres *aliè*, en el fons cometem encara un castellanisme. L'ús actual de *aliè* constitueix un cas de mimetisme lamentable» (2010: 646; 656-657).

Arribats aquí importa desmentir una altra de les falòrnies arterosament propagades entorn de la reforma fabriana (anàloga al retret d'«invenció» recusat més amunt): la que si aquesta consistia a llevar al català tota semblança amb el castellà. Quan, en realitat, allò de què s'hi tractava era de restituir, o d'infondre de bell nou, a la llengua subordinada, la seva especificitat dins el marc del propi diasistema diacrònic i diatòpic; en correlació, a més, amb les convencions cultes acordades per altres llengües formalment pròximes igualment inscrites dins la tradició indoeuropea, començant, és clar, per les pròpies de la llengua mare, el llatí, i sense excloure evidentment l'espanyol.

LES «CONVERSES FILOLÒGIQUES» CONTRA TOT EXCÉS PURISTA

Cosa tota ella en un plegat que se salda amb les sovintejades repulses de Fabra a propostes qualificables com a mínim d'hiperpuristes, per no dir extravagants, «obra dels nostres descastellanitzants», segons en diu ell mateix (2010: 859; 861-864), moguts més per un zel patriòtico-essencialista que no pas basats en cap coneixement aprofundit de la llengua i del llenguatge en general.

Es veu així constret, Fabra, a haver de refutar preteses solucions derivatives del tipus: *ambient* —per *ambient*— (2010: 4; 140), *unànim* —per *unànim*— (2010: 348; 438), *llingüístic* —per *lingüístic*— (2010: 550; 581), *mig-*eval** —per *medieval*— (2010: 339; 431), *mesal* —per *mensual*— (2010: 480; 532), *cinquena essència* —per *quinta essència*— (2010: 525; 563-564), *cervellal* —per *cerebral*— (2010: 728; 722). O a defensar la bondat terminològica de *alcohol* enfront de *alcofol* (2010: 121; 253), *derrotar* enfront de *enfitar* (2010: 553; 583), *càncer* enfront de *cranc* (2010: 702; 703), *gràcies* enfront de *mercès* (2010: 814; 783), i encara, en un cas ja del tot grotesc, la de *punt de vista* enfront de *punt d'obir* [!] (2010: 254; 367-368).

Així mateix, a l'injustificat reprotxe que «el català actual és ple de gal·licismes», suposada conseqüència de «la substitució dels mots castellans per mots no hispànics, especialment francesos», objecta que «la major part dels mots titllats de gal·licismes són mots perfectament catalans; no són gal·licismes sinó arcaismes», com ara *blasmar*, *afranquir*, *forest*, *ostatge*, al mateix temps que prevé, això sí, contra l'ús gal·licitzant d'*abillar* no en el sentit genuí d'«adornar algú amb vestits luxosos», sinó en el més genèric de simplement *vestir* (2010: 513; 555-556).

PRESA EN CONSIDERACIÓ DE LA VIABILITAT DE LES REFORMES PROPOSADES. INTERVENCIÓ FAVORABLE A LES JA ESTABLERTES

Sempre, en la seva tasca codificadora, va tenir en compte Fabra la viabilitat de les opcions proposades, raó per la qual és que mai no es va pronunciar taxativament a favor de l'eventual substitució de les formes verbals en —*o* (*canto*, *temo*) per les corresponents formes sense desinència (*cant*, *tem*) (2010: 220, 224, 225; 338, 341-343), o de la introducció normativament prescriptiva del possessiu *llur* (2010: 71, 364, 406, 595; 207, 448, 477, 617). I és que, davant la dificultat de reintroduir segons quines formes i construccions, conclouïa categòric que «el català pot ésser excel·lent sense *quiscuns*, *assats*, *jatsies* i *fretures*!» (2010: 879; 896).

Fidel a la seva formació inicial positivista com a bon *Junggrammatiker*, tenia clar l'objectiu que «quan escrivim fem de no perdre mai de vista el nostre català parlat; que ell, carregat de defectes com és, ens pot encara estalviar de cometre molts de castellanismes» (2010: 376; 457) i, semblantment, «cal no

perdre mai de vista la llengua parlada. Ella és la que ens ha de guardar d'esgarriar-nos» (2010: 887; 904).

Alhora també que, com a professional implicat en l'acció interventora propiciada de dalt a baix pel Noucentisme, advocava per l'aplicació decidida de la norma ja fixada com a tal sobre l'àmplia realitat de la llengua en brut, i, doncs, pledejava a favor que fos la convenció ortogràfica la que acabés determinant la pronúncia i no a l'inrevés: «En els mots d'origen erudit, per a la recta escriptura de *s* i *ss* entre vocals, no havem, doncs, d'atenir-nos a la pronunciació, sovint defectuosa, sinó a l'etimologia, i a l'ortografia etimològica subordinar llavors la pronunciació» (2010: 17; 152).

I així, semblantment, «no basta que combatem les grafies dolentes de la llengua escrita: ens cal combatre igualment les pronúncies errònies de la llengua parlada; no ens havem de contentar a escriure *zona* i no pas *çona*, sinó que ens havem d'esforçar a pronunciar *zona* i no pas *çona*. Així mateix ens havem d'esforçar a pronunciar *m* i no pas *n* en mots com *redemptor*, *redempció*, *consumpció*, *sumptuós*, *peremptori*, i *l* doble i no pas *l* simple en mots com *al·legar*, *il·lustre*, *col·legi*, *expel·lir*, *anul·lar*» (2010: 18; 153). De manera que «¿i si un dia, reaccionant l'ortografia [*prendre*] sobre la pronunciació [*pendre*], arribés que pronunciéssim *prendre*? I bé, diríem, *prendre*, i no hi hauríem pas perdut res» (2010: 259; 371).

Una dinàmica, aquesta, que, de manera més o menys tàcita, s'entén que havia de ser perfectament extensible, ja més enllà de l'àmbit ortogràfico-fonètic, igualment també al del lèxic, al de la morfologia, al de la sintaxi...

APUNT CONCLUSIU

No sé —com igualment també ignoro si hi ha per manera de saber-ho— la raó per què Fabra va deixar de col·laborar amb les seves CF a *La Publicitat*. Tenint en compte que l'estroncament va produir-se a començaments de 1930, es podria especular que no fos per causa de la feinada que sens dubte li comportava cada cop més la confecció i l'enllestiment del *Diccionari general* (1932).

En tot cas, la seva aportació, des de les pàgines de la venerable *Publi*, a l'elaboració d'una normativa raonada i fonamentada per a la llengua del país, va ser decisiva. No inferior, vista des de la perspectiva de l'àmpli públic, a la per ell desenvolupada des dels llibres i des de les publicacions més o menys especialitzades.

Si tenim a més en compte que les CF van aparèixer més anys sota un règim de dictadura que no pas en un de llibertats formals, convindrem que, en molts sentits, elles van fer en bona mesura, primer, una funció de suplència d'un sistema escolar en llengua pròpia pràcticament inexistent, i, segonament, de resistència a un altre de repressivament imposat per un Estat espanyol absolutament hostil.

Tot comptat i debatut, doncs, no ha de costar gens de concloure que, a través de les seves CF com a divulgador a *La Publi*, Fabra va contribuir, en no menor mesura que com a lingüista i com a gramàtic, a assentar els fonaments teòrics de la cultura de la llengua.

Entesa aquesta, segons teoritzaven coetàniament (1929) els lingüistes del Cercle de Praga, com «la sollicitude déployée pour développer dans la langue littéraire, tant celle de la conversation que celle des livres, les qualités que réclame sa fonction spéciale» (Lamuela & Murgades, 1984: 102).

Unes qualitats, altrament, sempre segons els praguencs —i en absoluta consonància amb la lliçó en simultani paral·lelisme de Fabra—, consistents en la «fixité, c.-à-d. la langue littéraire doit éliminer toutes fluctuations inutiles»; en «l'aptitude à rendre avec clarté et précision, finement et sans effort les nuances les plus variées»; i, en tercer lloc, en «l'originalité de la langue, c.-à-d. le renforcement des traits qui lui donnent son caractère» (Lamuela & Murgades, 1984: 114).

¿No era, doncs, exactament en això que s'aplicava eficaçment Fabra, i que ho feia, de manera encara potser més remarcable, tot just per mitjà de les seves «Converses filològiques» a *La Publi*?

BIBLIOGRAFIA

- CASASÚS, Josep Maria (1993). *Periodística catalana comparada*. Barcelona: Editorial Pòrtic.
- FABRA, Pompeu (2005-2006). [*Fons «Converses filològiques» de l'antiga Biblioteca de Romàniques*]. Universitat de Barcelona: Lletres-Central-Dipòsits: 114/3/28-30.
- (2007). *Obres completes. Diccionari general de la llengua catalana*. Introduccions de Germà Colón i Joan Veny. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

-
- (2010). *Obres completes. Converses filològiques*. Vol. 7. A cura de Joaquim Rafel, Joan A. Argenter, Josep Murgades, Maria Toldrà, Antoni Tobella. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2013). *Obres completes. Textos i materials. Cronologia general. Recepció de l'obra i la figura*. Vol. 9. A cura de Josep Murgades, Georg Kremnitz, Francesc Vallverdú, Albert Jané, Jordi Mir, Anna Pineda. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- GINEBRA, Jordi (2001). «Un debat periodístic entre Gabriel Alomar, Antoni Rovira i Virgili i Pompeu Fabra sobre ortografia catalana». A: *Estudis de llengua i literatura catalanes / XLIII. Miscel·lània Giuseppe Tavani*. Vol. 9. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 203-229.
- GUANSÉ, Domènec [1934]. *Pompeu Fabra*. Barcelona: Llibreria Catalònia.
- (1964). *Pompeu Fabra*. Barcelona: Editorial Alcides.
- LAMUELA, Xavier; MURGADES, Josep (1984). *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
- MARTÍ I POL, Miquel (1989). *Obra poètica / I. 1948-1971*. A cura de Pere Farrés. Barcelona: Edicions 62.
- MIR, Jordi (1998). *Memòria de Pompeu Fabra. 50 testimonis contemporanis*. Barcelona: Proa.
- MURGADES, Josep (2008). «Notícia i tast de més textos desconeguts de Fabra». *Els Marges* (hivern), núm. 84, p. 87-96.
- RAFEL, Joaquim (2010). «Introducció a l'edició de les *Converses filològiques*». A: Pompeu FABRA (2010). *Obres completes. Converses filològiques*. Vol. 7. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 77-110.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni (1919). «D'En Pers i Ramona a En Pompeu Fabra». *La Publicidad* (17 de novembre, edició del vespre), p. 1.
- VENTALLÓ, Joaquim (1925). «Per la llengua catalana». *El Dia* de Terrassa (18 d'agost), p. 1.